

JĒKABA MĀSĒNA PĀRNĀKŠANA jeb seja no laika dūmakas

Jēkabs Māsēns pa kreisi zem ābeles. Siguldā, bij. Benjamiņu vasarnīcā, 1909. g.

Desmit gadiņi vien man toreiz bija un neganta lasītāre. Vasarās ganu gaitās lasīju visu, kas vien lauku sētās gadījās pa rokai, — «Brīvās Zemes» ilustrētos pielikumus, vecus, saplosītus kalendārus un visdažādāko praktisko lauksaimniecības literatūru, un biju «izglītojšies» tā, ka gandrīz vai no galvas zināju mājlopu atnešanās laikus un itin veikli pratu apķērināt balžu kubatūru. Dažreiz rokā nāca lubu romānu burtnīcas, kur, kā makaronus samiecis cietuma restes, brīvībā izlauzās dižcilītais laupītājs un atriebējs Lips Tuliāns, kur vācu, franču un ungāru grāfienes milēja un cieta, bet mežonīgo Rietumu mednieks un traperis Old Vaverli sirdīgi atsita viltīgo indiāņu neskatīamos uzbrukumus. Visaizraujošākie notikumi parasti pātrūka darbības kulminācijas punktā, jo vienmēr pietrūka nākamās, padsmiņas romāna butnīcas, un vecais prēriju mednieks visgrūtākajā brīdī palika viens, mežonīgo apašu aplenkts, bet es biju spiests meklēt citu lasāmgabalu.

Pēc tik vieglprātīga ievada, kas uzskatāmi parāda tā laika ganīna lasāmvielas klāstu, nebūt negribu apgalvot, ka lauku sētu vienīgā garīgā barība bija tikai izklaidētas burlaku romānu burtnīcas. Bieži vien gadījās latviešu klasiķi, ar Apsišu Jēkaba kopotajiem rakstiem visā pilnībā iepazīnos tieši ganu gaitās. Bradāju līdzī vēžotājiem «Laiques spokā», pārdzīvoju «Pie pagasta tiesas» un «Pie magazīnas» darbojošos literāro varoņu gaitās, iepazīnu plašo lauku ļaužu tipu galēriju un tikai pēc vairākiem gadiem uzzināju, ka tas viss risinājies dažus kilometrus no manas dzimtās pilsētas Valmieras, tepat vien, Jumaras krastos.

Kādu vasaru Lizdēnu pusē trīsdesmito gadu beigās man nejauni rokā nāca Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaljas gadsimta sākumā izdota paplāna brošūriņa, ko manas lasītāres remdināšanai saimiece bija atnesusi no kaimiņmājas. Vairs neatceros ne tās

nosaukumu, ne saturu, bet viens gan atmiņā iegūlīs neizdzēšami — rūsgannas tintes ieraksts titullapas augšējā stūrī — Jacob Masens. Neparastais, līdz tam nedzirdētais uzvārds pārsteidza, bet tad savā pusaudža prātā nodomāju: ja jau ir brālēns, tad var būt arī māsēns. Toreiz nezinau, ka tajā pašā vasarā Rīgā, Valtera un Rapas apgādā, iznākusi šīs brošūriņas kādreizējā īpašnieka tulkota Dantes «Dievišķā komēdija», ka aizsaulē viņš aizgājis piecpadsmit dienas pirms manas dzimšanas.

Aizdārdēja Otrās pasaules karš, un no papuatinātu bibliotēku atliekām «melnajā tirgū» ieguvu «Dievišķās komēdijas» 3. izdevumu, sairušu un atrautiem vākiem. Burtnieku vecajā kapsētā, pa kreisi no ieejas, atradu tulkotāja kapu ar šim klusajam un daļēji jau pamestajam Dieva tirumam visai iespaidīgu, palielu akmeni:

«Reiz mācīji Tu ticēt nemirsībai.

Tas piepildīts. Tagad Tava ticība Tev ir par tiešu.

Še dus Dieva mierā JĒKABS MĀSĒNS

dzim. 1844. g. 3. janv., miris 1927. g. 29. martā.

Skolotājs Lizdēnu skolā 1874. — 1879. g.

Gadu pēc gada graudus Tu sēji

Audzēkņu sirdīs, cik labus Tu spēji.

Nu pats kā graudiņš zemē sēts.

Dusi nu saldi. Tu nemirstība esi svēts.

Tevi ar atzīnību atceras Tavs skolnieks no Ilmēniem.»

Anonīmais skolnieks no Lizdēnu Ilmēniem ir gadsimta sākumā Rīgā ļabi pazīstamais kapakmeņu un krustu darbinieks īpašnieks Jānis Lācis.

Jēkabs Māsēns dzimis Burtnieku pagasta «Klāmaņos», kur viņa vecāki ap 1834. gadu bijuši šīs mājas pussaimnieki, bet vēlāk,

domājams, muižas īpašnieku iegribu dēļ kļuvis par kalpiem. Mācīties Burtnieku draudzes skolā un pašnācības ceļā sagatavojies skolotāja amatam, viņš 1874. gadā no Rencēnu pagasta «Mintuļā» māju kalpa puīša, par pārstieģumu plašākai apkārtnī, kļūst par Lizdēnu pagasta skolas skolotāju.

Nostrādājis Lizdēnu skolā piecus gadus, viņš 1880. gadā pieņem skolotāja un pagasta skrīvera vietu Valmiermuižas mācītāja pagastā. 1885. g. 28. jūlijā (v. st.) mācītājs Jānis Neilands savā amata pieņemju grāmatā atzīnējis, ka pie svētā vakarēdiena bijis «mācītāja pagasta skolotājs Jēkabs Māsēns».

Pastiprinoties rusifikācijai, Māsēnam iemīļotais skolotāja darbs jāatstāj, jo krievu valodu viņš neprot tādā apmērā, kāds vajadzīgs pagasta skolotājam un skrīverim. Blakus skolotāja darbam un arī vēlāk kalpa un grāvrāča gaitās Burtnieku, Rencēnu, Matīšu un Valmieras pagastos viņš visu mūžu veltī pasaules literatūras klasiku tulkošanai no vācu valodas latviski. Jau 1883. gadā pārtulkota Kanta «Reliģija tīra saprāta robežās», ap 1890. gadu Gētes «Fausts», kam seko Dantes «Dievišķā komēdija» un Homēra «Ilīāda», kā arī portugāļu dzejnieka Komongša epos «Lusjādi». Mūža nogalī Māsēns vada Lutera muižas bijušās kroņa («krievu») skolas vecajā namā, nemiīgi strādādams tulkotāja darbu, noslēdzies no apkārtnes un cilvēkiem, ilgi un iecīrtīgi atraidīdams labvēlu priekšlikumus pārcelties uz pagasta nespējnieku patversmi. 1922. gadā, kad tulkotājam jau 72 gadi, ar vēlākā Valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa un Kultūras fonda gādību iznāk «Dievišķās komēdijas» tulkojums, viņš saņem 400 latu pabalstu un pēc pieciem gadiem nomirst pagasta nespējnieku patversmē, no kuras pajumtes tik ilgi vairījies, līdz beidzot nespēka dēļ bija spiests uz to pārcelties. Arī pabalsta nauda

tur neizprotamā kārtā pazudusi — nozagta. Pēdējo dzīves gadu vigrūtākajos brīžos viņu nav aizmirsis kādreizējais skolnieks no «Ilnēm».

Piecdesmitajos gados strādādam Rencēnu vidusskolā, pie izdevības centos apmeklēt Māsēna dzīves vietas, iztaujāju apkārtnes ļaudis, meklēju viņa fotogrāfiju, taču velģīgi. Māsēna seja bija zudusi, vai varbūt tomēr nepazīta glabājās kādos no vecveikākiem mantotos ģimeņu albumos? Arī kā skolotāju Līdzēnu skolā kāds rets vīrs atcerējās tikai no vecāku stāstījuma. Esot bijis stingrs, bet taisnīgs skolotājs. Kad 1977. gadā žurnāls «Zvaigzne» atrada rakstnieka Zigmunda Skujiņa rakstu «Nodzināsi seja jeb izmeklēšana Jēkaba Māsēna lietā», kas Jēkaba Māsēna dzīvesstāstu sniedz pareizāk un patiesāk nekā visi iepriekš dotie, un laikraksts «Literatūra un Māksla» 1981. gadā nupublicēja cēsinieka Andreja Zirniša atrasto jauneklīgā Māsēna (?) fotogrāfiju, radās impulsi tālākiem meklējumiem. Kopā ar Valmieras novada kultūras tēlnieku skolotāju Andreju Kurstiņu 1987. gada jūlijā veicīgā dienā devāmies braucienā «pa Jēkaba Māsēna pēdām». Apeklēja ieskaņtājās dzimtajās mājās «Klāmanus» vairs nekas neliecināja par to, kādā šī vieta varētu būt bijusi Jēkaba dzimšanas laikā, jo ēkas jau nomainījušās. Tikai apkārtnes plavju ēnainajos stūros apdullinoši smaržoja baltu maijpuķšņu paklāji.

«Mintukos» dārzam draudīgji tuvojās grantskarjers un apkārtnē izzagota meliorācijas grāvjiem. Vecu ozolu, ošu un kļavu apēnotā dzīvojamā ēka sena, mazliet zemei pieplakusi, un tās saimnieki — Atmiņu ģimene — mums apliecina, ka mājā celta pirms vairāk nekā simt gadiem, un rāda mums veco «Mintuku» zemes plānu, kurā redzamas arī citas, tagad vairs neesošas saimniecības ēkas. Toreiz, vīra brīdēdumā, no šējenes skolas druvi ar aizgāja Jēkabs Māsēns. Vecais nams un vairāki senie ozoli tam liecinieki, bet daudzi cīti mūsai apciemojumu nesagaidīja, jo pavasim nesēn tos noicērti melioratori.

Līdzēnu vecajai skolīgai — pagastnamam tagad uz mācās pelēku betona kluču sakrāvums, mīdlienu lauku «modernā» arhitektūra. Vēl pirms gadiem desmit tai bija krāšņs lauku amatnieka izkrāsots durvis, bet tagad arī to vairs nav. Zem šī jumta droši vien tapis «Fausta» pirmo nodāju tulkojums, un iespējams, ka viņa oriģinālu Māsēns varēja palienēt no humānā mūižas īpašnieka ornitologa barona Laudona ļoti iespaidīgās un bagātās bibliotēkas. Tajā pašā vasarā, bet mazliet vēlāk, apmeklējot otro Jēkaba Māsēna skolu bijušajā Valmiermuižas mācītāja pagastā pie Pīdriķa, iegrēzāmies «Ugrājos», kur to saimnieks Mārtiņš Eidiņš stāstīja, ka kādā «Fausta» nodāja Māsēna rokrastū un viņa parakstīta līdz pat septiņdesmitajiem gadiem glabājies «Ugrājos», bet nu gan vairs neesot atrodamā. Un te jānterācas nelabvēlīgu pārnēmtu Raimim, ka viņš piesavinājis Māsēna tulkojumū. Kādreiz par Jēkaba Māsēnu

apvancijosis burtnieciētim aktierim un grafikim Reimim Birzgalim (1907. — 1990.) ASV, un viņš rakstā: «Atceros, 1926. g. ziemā Dantes teātri mani apciemoja sirma dāma. Viņa nosauca savu vārdu un nodarbošanos — esot dzejniece Emīlija Prusa. Viņa zinot, ka es nākot no Burtniekiem un Burtnieku pagasta nabagnājā esot ievietots rakstnieks Jēkabs Māsēns. Viņa lūdz, lai es nākošās vasaras brīvlaikū to apciemojot un ievācot ziņas par viņu tulkošo lugu V. Gētes «Faustu». Vienu tulkojumu veicis arī dzejnieks Raimis, kurš bijis avīzes «Dienas Lapa» redaktors. Nākošā vasaras brīvlaikū apciemoju Māsēnu viņa mītņē. Nastapu sirnu, salikūšu vecitū, bet garigi vēl možu un runāju. Viņš zēlojās, ka viņi esot 8 veci vien istabā, bet ne ar vienu neko prātīgu parunāt nevarot. Es klusi iesmejōs un teicu, ka nu mēs abi runāsim prātīgi un daudz. Viņš kļuva rostīgs un prasīja, ko es gribot zināt. Prasīju par viņa dzīvi un darbošanos rakstu drūvā. Esot dzimis un auzis tepat Burtnieku pagastā. Tepat ganōs gājis, tepat pāris gadus skolā gājis, tepat saimniekiem grāvjus rācis un rudzās plāvis. Krājīs nandu un pašmācības ceļā ieguvis pagastskolas skolotāja tiesības. Vairākus gadus turpat Burtniekos bijis skolotājs Luterskolā, ko vietējie saukūši par krievu skolu. Skolā strādādam, pašmācības ceļā iemācījies viņu valodu, ko tūlīt lēis lietā.

Jēkaba Māsēna pirmo grafisko atēlū 1994. g. zīmējis Andris Vārpa

Ar vārduņas palīdzību no viņu valodas pārtilkojis tāju rakstnieka Dantes «Dievišķo komēdiju» un Volfganga Gētes lugu «Fausts». Gētes lugu «Fausts» aizstūjis uz Rīgu avīzē «Dienas Lapa». Lūdzis avīzes redaktori dzejnieku Raimi, lai iespējē. Raimis viņu tulkojumū neiespiedis, bet pēc viena gada avīzē parādījies «Fausts» Raima tulkojumū. Es uzmanīgi prasū, vai viņš domā, ka Raimis būtu izdarjis kādu literāru zādzību? Māsēns dzīvi ievilkā elpu un pēc maza brītiņa teica — nē. Raimis to bija veicis labāk par mani. Ar vārduņas palīdzību es tikai burtski pārtilkoju lugas saturu, bet Raimis to bija izpratis un devis «Fausts» ideju un pie tam devis tādā dzejas formā, kas bija kongenāla autoram Gētem. Tā vecais rakstnieks — grāvrāvis šajā izbeidza visas baumas un tenkas par Raimi un viņu».

Arī šāts atstāstā attiecībā uz Māsēna darba vietām preturu diezgan un īstenību noskaidrot būs grūti. Bet pamatīgās iedziļināšanās skolu arhīvu materiālos, ja vien tādi vēl saglabājušies,

neizlikti. Jāņem vērā arī tas apstāklis, ka, kopš R. Birzgaļa dzirdēti 1926. gadā, atstāstis pēc 60 gadiem varēja ieviesties neprecizitātes. «Krievu skolas» vietā ieraudzījam sakņu dārzū un tā vienā stūrī rabarberu lapās nosīpūsās krāsīnātas. Tagadējie iedzīvotāji nekād neko nebija dzirdējuši ne par skolu, ne par tās sirnu īemlīnietu, kurš te grāmātu vidū kādreiz vādjājis savas vecumdienas. Zenta Mauriņa savā grāmātā par Danti! saka par Māsēnu: «Viņš bija tik nabags, ka par grāmātu pirkušān, protoms, nevārēja būt ne ruma. Viņam piederēja kādas vecas skolas grāmātas, Dievišķās komēdijas un Iliades vācu tulkojums, bet viņa dārgākā manta, viņa zināšanās avots bija — kāda veca svešvārdu vārdnīca.» Tik kategorisku apgalvojumu pilnībā noliedz sirnā tulkojāja vēstule brāļa dēlam no tās pašas «Krievu skolas» 1918. g. 30. oktobrī: «... Bērības un jaunības dienās es biju dedzīgs grāmātu lasītājs un arvienu, kur dabūju, pirkū grāmātas, nandu neatpūdamis, tagad ir sakrājies daudz grāmātu. Iatvēsū un vairāk vācu.» Iespējams, ka, pārvērtējis un nespējukieku patversmī, viņš bija spiests savu bibliotēku atstāt vai kādam novēlēt un tā pamazām izkūlā, bet viena no grāmātām desmit gadus pēc īpašnieka nāves nonāca ganiņa rokās. Ir ziņams vēl kāds pagājušā gadsimta nošu krājūms «Dzeesums — vāināks» (Dziesmu vāināgs) ar Jēkaba Māsēna zīmogrēdzēna nospicumu titullapu. Taisnstūri ar nošķeltiem stūriem dekoratīvi fraktūras burti J. M. atvērtā lapu vāināgā. Droši vien vēl kāda neatpazīta Jēkaba Māsēna grāmāta glabājas grāmātu mītojtāju plauktos.

Droši un pārliecinōši zudusī Jēkaba Māsēna seja no nizmirstības iznīra 1986. gada aprīlī, kad, apjautis uzvārdu sakrītību, griezos pie Valmieras drāmas teātra aktiera Agrā Māsēna. Izrādījās, ka viņa ģimēnē glabājas gan kāda Jēkaba Māsēna vēstule ar daļēju citskoka aprakstu, gan grupas uzņēmums, kurā pēc palielināšanas un salīdzināšanas ar jau agrāk Zigmundu Skujiņa publicēto jauneklja fotogrāfiju neapstrīdami pazīsim daudzus gadus meklēto — Jēkabs Māsēns Siguldā, bijušās Ģenjamiņu vasarnīcas dārzā zem ziedošās ābeles 1909. gada vasarā.

Jēkabs Māsēns ir atgriezies! Pagājušajā gadā, skolotāja un tulkojāja 150. dzimšanas dienu atceroties, Jēkaba Māsēna pirmū grafisko portretu pēc atrastajiem atēlēm zīmēja Valmieras tēlnieks Andris Vārpa un 1000 eksemplāros uz piemiņas aploksnēs izdeva Valmieras filatēliasta biedrība.

LAIMONIS LIEPNIĒKS

- 1 «Zvaigzne» Nr. 17, 1977. g.
2 «Literatūra un Māksla» Nr. 42, 16.10.1981.
3 R. Birzgaļa vēstule autoram 4.06.1986.
4 Z. Mauriņa. Dante tagadams cilvēka skatījumā. Rīgā 1937. 47. — 54. lpp.
5 Agrā Māsēna arhīva.
6 Voldemāra Bondura īpašumā.

JĒKABA MĀSĒNA VĒSTULE BRĀĻA DĒĻA DĒLAM VILIM MĀSĒNAM

Labais brāļa dēla dēls!

Tavu vēstulē dabūju 24 oktobrī š. g. un biju priecīgs par to, kad kāds vēl mani atminējis. Tavu vēstulāno izpildām man jāsarakstīta gara genealogija, kuru Jums nepatīksies vis lasīt. Tā būtu šāda:

Jacob Masens, dz. 1844. g., dzīvoju Luter m. skolā. Mārcis M. dz. 1845. bijis kalējis Limbē, Straupiešos gruntnieks, †1886. g. Rīgā.
viņa dēls Antons — nebij zināms, meit. Marie — nav zināms kur un kas ir.
Anna — nezināmi kur.
Jānis, dz. 1849. g. rentnieks u. ierīcinieks Limbažos, †1915. g. viņa dēls Jānis bija zaldāts —
.. Pēteris Krievijā — meit. Kristīne, Novgord. gub. appr. turīgs gruntnieks.
.. Julie, Maskavā appr. turīgs pilsonis.
Marie dz. 1852. Jān Grāmātin sieva †1896. g. Pintē, viņas dēls Jānis un divas meitas nezīnāmas.
Ite, dz. 1859. Jān Prīmaņa atraitnie dzīvo Maurī viņas dēls Jānis, zaldāts, Maskavā tehniķis, pelnī lielu naudu. meita Alma, dzīvo pie mātes —
.. Mīla — — Pēterburgā dien pie bagātiem kungiem.
.. Emma —

pusbrālis Pēteris dz. 1866., gruntnieks Kaulbārē. viņa dēls Jānis bijis zaldāts, tagad vēl Krievijā, .. Yolde un divas meitenes, pašiem klāt.
pusmāsa Anna. Klāman kalēja sieva, par tiem nezīnu.

Lūk tāda tā mūsu ģimilija un tas ir ko es par viņu zinu un ko nezīnu. Lūdzu nesvied vis ū vēstulē nost bet apskaties viņos vēl labāki, redzēsī ka storp viņiem ir arī intelligentas personas kas ar sevī censību svešumā tikušī laimīgi pie labklājības. Es tas vecākais par viņiem visiem dzīvoju vienīgi no ciltiem aizmirsts un neievērots. Man jaunākie brāļi un māsa nomirtīši un brāļi, māsu bērni tādū veci negrīb un nepazīst.

Bērības un jaunības dienās es biju dedzīgs grāmātu lasītājs un arvienu kur dabūjis, pirkū grāmātas nandu neatpūdamis, tagad ir sakrājies daudz grāmātu, latviešu un vairāk vācu. Man laimējies arī tikt par skolotāju un pagasta skrīverī, kādu laiku valmieriešos. Bet Iklēnis ar skarbu roku rāva mani no tā projam; vajadzēja atkal ar grūtu kalpošanu maizi pelnītis. Gadā nāca un gāja es tapu nejaudīgāks, un kad nevarēju vairs saimniekiem izkalpot bija jāpaliek par valnieku uz īvi. Tagad savā irētā istabā, jau 15 gadus no vietas sēdu viens pats vienīgs nodarbotomies ar dzeju un rakstiem un domādam par savim pagājisām laimīgām un nelaimīgām dienām. Gadū un laiks steigdamies man manus balinājuši. Visās vecuma grūtūms, nespēks un vājības klātu. Ejmu vēl lūkū uz spēki mesdamies. Nejaudāju pie Jums aiziet nedz redzēt. Tāds 75 g. v. sirms vecis arī nebūtu vis Jums patīkams cienīgs. Vēlēju Jums laimi un labklājību. Dzīvojiet sveiki!

Ar cienīšām Jakob Masens.

Lutermuižas Krievu skolā, 30. oktobrī 1918. g.

DANTE UN MĀSĒNS MANĀ MŪŽĀ

Priekļu pamatskolas bibliotēkā 1930-os gados tiku gan redzējis biezu dzejojumu ar smalki izstrādātiem, bet grūti saprotamiem atēlēm, bet sevišķu vērtību tam nepievērsu. Vēlāk Cēsu ģimnāzijā priekšpēdējā mācību gadā Dantes Alģierī (dz. 1265. g. Florencē, miris 1321. g. Ravennā) dīdžarōs «Dievišķā komēdijā» bija mūsu cittauntu literatūras mācību programā, lasījām to klāsē, studējām mājās, un mūs valdzināja skolotājs Veras Pēterones dzīvais, emocionālais stāstījums. Pat vienu klāsē biedreni — liela auguma labirdīgi meitū ar vārdu Beate — iegodinājām par Beatrici. Viņa vēl šobrīd ir daudz pieredzējusī, cienjama medmāsa Cēsu poliklīnikā. Lai joki, kur joki, bet Paolo un Frančeska, tāpat paša Dantes un Beatricēs mīlas stāsts iedzēla atmiņā jo dziļi.

Skolotāja pieminēja arī tobrīd (un arī šobrīd!) vienīgo «Dievišķās komēdijas» tulkojāju burtnieciēt Jēkaba Māsēnu (1844—1927) — nerimīgo autodidaktu, Burtnieku draudzēskolas audzēkni, skolotāju Līdzēnū, vēlāk Valmieras mācītājmūižas pagasta skolā, pārējā laikā — sīkumā kalpu, vēlāk grāvraci. Dante biju un palika tāls telpā un arī laikā — toreiz krustnēsi tikko bija paverdzinājuši zemgājus. Bet Māsēns bija darbojies tepat vai blakšim, un man pamazām uzradās vēlme iespēju robežās lūkot dzī viņa pēdas.

Vidusskolu beidzīs un universitātē dokumentus iesniedzis, strādājis vasarā lauku darbus pie mātes radniecī bou-nēniešos. Līdz Burtniekiem — stunda mierīga brauciena ar divriteni. Tā nu vienā pavaijas svētdienā posos turp. Atradu kapa vietu Burtnieku mātes atļaujā izlasīju par ierakstu mirušo registrācijs grāmātā, tad samēklēju ne-

spējnieku namu, kā toreiz sauca nabagnājū. Pārziņa, laipnīga pajauta sieviete, zināja stāstīt, ka no Jēkaba Māsēna laikabiedriem dzīvi esot vairs tikai divi — Kristīne Čaķešs un Jēkabs Purīns. Vispilns iepazīnos ar Kristīni. Maza, kārtīga, sirsnīga večiņa. Atcerējās, ka pati pie Māsēna Līdzēnuskolā mācījusies. Bijis stingrs, bet ļoti taisnīgs, nešķirojis audzēkņus pēc vecāku mantas un kārtas. Labi, ļoti saprotami skaidrojis mācīmo vielu, sevišķi aizrautīgi, — ne pēc grāmātas, ticības mācību. Piemēģinā ar to, ka Māsēns viņai iznākot radnieks. Beidzot parakņājis sava rakstskapša atvilktnē, atrada tur vecu, nelielu fotogrāfiju un uzdīvīnāja man. Tāds esot bijis Jēkops Māsēns. Lai es glabājoit par piemīņu. Pie Purīņu Jēkaba aizbraucu citā reizē, Kristīne bija jau smiltainē. Purīņš bija aklis, pēnās mani rūpīgi aptaustīt — seju, matūs, pleucus un toreiz sastrādātās plaukstas. Laikam bija atzinis, ka var man uzrādīt, pēnās stāstīt. Par grāmātu un rakstāmlietu lāditi, ko, strādādam par puisi, Māsēns allaž nēmis no mājas uz māju līdz. Par nelaimīgo cerēšanas jaunībā, kad iemilēto brīti apņēmis cits, Par naudas parbalstu, ko 1920-to gadu sākumā piešķirusi Latvijas valdība un kurš nezīnāms kārtā nozudis, varbūt nozagts. Par prāvēsta Meijera mēģinājumiem iekārtot viņu savā mājē Burtnieku mācītājmūižā un «Jēkopa» kategoriskos atteikšanos šādiem vārdiem: «Es negrību skatīties pašaiē kā caur redzēti pulkāt!» Tepat nabagnājā arī esot nonirīs, pirms nāves skatījis korlā tekstus: «Jau vnkars klāt, ak, apstāties».

Kad aizbraucu nākošajā gadā, arī Purīņa vairs nebija. Fotouzņēmumu izdevās saglabāt līdz 1980. gada vasarai. Aizbraucis tovasar Rīgā uz Dziesmu svētkiem, aiznesu to kopā ar savu paskaidrojumu

Andreja Zirniša atrastā Jēkaba Māsēna ģimēne

laikraksta «Literatūra un Māksla» redakcijā ar lūgumu nodot pēc pieredības, bet man atstāt pār fotogrāfētū kopiju. Vēlāk to Latvīes literatūras vēstures muzejam bija nogādājis rakstnieks Zigmunds Skujiņš.

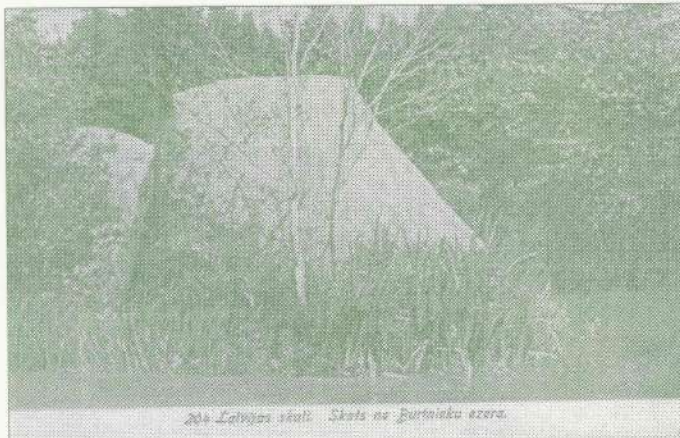
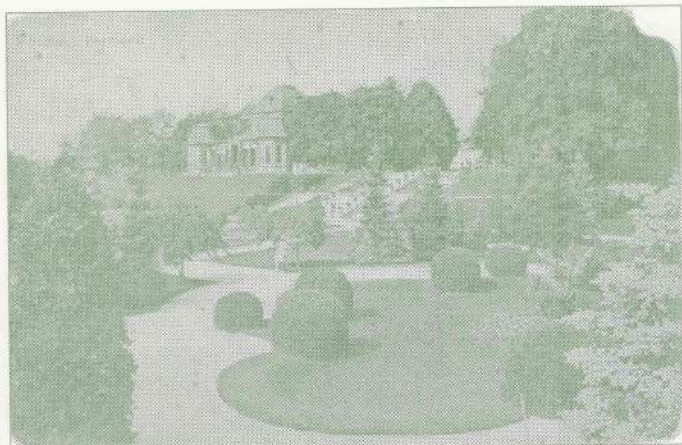
Ar lielu savijojumu izlasīju 1987. gada novembra beigās saņemto Valmieras novadpētniecības muzeja filatēlas vārditāja Laimoņa Liepnieka vēstuli par to, ka Jēkaba Māsēna radnieks, Valmieras drāmas teātra aktieris Agris Māsēns nedevis vienu grupas uzņēmumu, kurā redzams Jēkabs Māsēns jau pusmūžā. Seja kļuvusi asāka, ne vairs jauneklīgi apaļīga, bet tādāpat skaidra un noietlta.

Paliekū pārliecināts, ka Jēkaba Māsēna tulkojums saglabā nozīmi arī tad, kad nākamās paaudzēs būs sadzīvojušās jaunam «Dievišķās komēdijas» tulkojumam. Dialektologi vārēs samēklēt burtnieciēsim īpatnējos vārdus un izteiciēnēus, bet literatūrvēsturniekiem, un ne tikai viņiem vien, — var kļūt svarīga viņa kaismīgā atieksme pret Dantes darbu, viņa tieksme izģilnoties, pavērt plašāku apvārsni savām zināšanām un savai jūtu pasaulei.

Valmierā, 1988. g. 12. janvārī ANDREJS ZIRNIĒKS

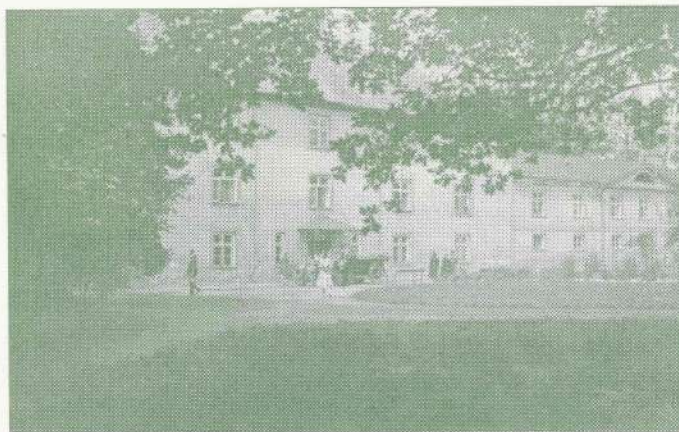
JĒKABA MĀSĒNA DZIMTENĒ BURTNIEKOS

Abu Latvijas skūti. Skats no Burtnieku ezera.

Burtnieku pilns.

Burtnieki.

Burtnieki

SKĒZIENS KIRCHS

Burtnieki

SKĒZIENS KIRCHS

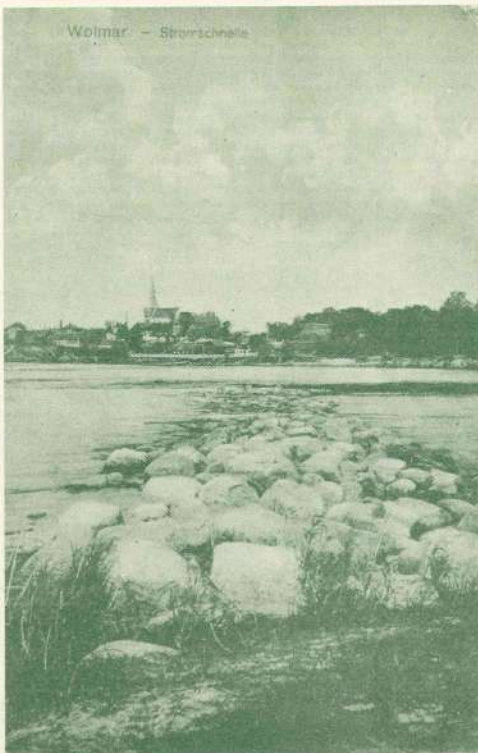
Burtnieku pilns.

GAUJAS "KAZU KRĀČES"

Kazu krāces Gauja, 20. gs. sākuma. H. Trejs izdevniecība Valmierā.

Pēdējā laikā par Gaujas "Kazu krāčēm" pie Valmieras daudz runā un raksta. Vairākkārt šis jautājums apspriests arī rajona un pilsētas sesijās. Jautājuma būtība — kā jaunais dambis, kuru uzber airēšanas slalomam vajadzībām, ietekmēs

Gaujas ūdens līmeni, krastus, upes "labsajūtu" un pat Stāvos krastus. Ihtologi savukārt nobažījušies par zivju iekriem, kuri var ciest, ja krāčes ūdens maņāmi paātrināsies. Viedokļi dažādi, sagatavots projekts, bet situācija

būtība vēsturiski līdzīga ar 19. gs. 30. un 40. gadiem, kad "Gauja pie Valmieras sāk strauti grauzt savu labo krastu, it īpaši augšpus baznīcas. Tas uztrauc ne vien apdraudēto namu īpašniekus, bet arī baznīcai draudētu tas pats.

priekšniekus. Šis jautājums nodarbinā vairākas konventa sēdes. Tā 1839. gada 28. septembrī konventa pārrunā baznīcai no Gaujas graušanas draudošās briesmas un noleidz uzklaušit lietpratēju spriedumu šinī lietā. Tā pašā gada 16. oktobrī konventa sēdē Liepmuizas īpašnieks Panders kā konventa loceklis liek priekšā pirms aizsarga mūra celšanas, kas viņam liektoies nevajadzīgs, caur urbsānu nokaidrot Gaujas krasta zemes sastāvu zem baznīcas. Ja baznīca stāvēt uz māla pamatnes, tad par krasta nograušānu nebūtu ko baidīties. Konventa dalībnieki gan atzīst, ka neviens nevar galvot par to, ka baznīca nav apdraudēta. Gaujas strāvu un virzienu varētu grozīt, ceļot pret krāčēm dambi, vai arī par jaunu uzvedot akmeņus tur, kur Gauja caur viņu pazušānu savu virzienu mainījuši. Vai arī būtu rokams grāvis caur Valmieras muizai piederīgo Divāliņa pussalā, kas Gaujai dotu citu, pilsētai un baznīcai nedraudošu gaitu. Šī grāvja rakšanas labad būtu jāgrūžas ar attiecīgiem priekšlikumiem pie Valmieras muizas īpašnieka, aizrādēt, ka šī muiza caur grāvja rakšanu mazāk zaudētu kā caur pavasara plūdu laika grauzumiem. Ja F. Lovensterns tomēr nepiekrīst grāvja rakšanai, tad jau nākošā ziemā — katra arklā zemes būtu jāpieved divas asēs akmeņi, bet pilsētai būtu jānes pārējie izdevumi. Pagastu pārstāvji bij tādā ieskatā, ka baznīcai briesmas nedraud. Viņi, izņemot mācītāja ļāvu un, kociņēšus perminderus, nostājās pret akmeņu pievāšanu.

Šis jautājums tiek izskatīts konventa sēdēs 1845. gada 20. decembrī un 1846. gada 5. jūlijā. Noklausījis arī inženiera kapteiņa Jankēvica domas. Ja Gauja nograuztu Erdmana un Spehta (vēlāk Ezera) namus, tad arī baznīcai draudētu tas pats.

Beidzot 1850. gadā nolēma pievest akmeņus dambja celšanai. 1850. gada maijā toreizējais baznīcas priekšnieks, Duķeru muizas īpašnieks Sulcs griežas pie rātskunga, būvju uzņēmēja Varhūzena par Gaujas dambja celšanas darbiem.

Kad valmierieši beidzot sadūsojās celt tiltu (1864. gadā), tad krāčēm atkal pievērs uzmanību. Lai pasargātu tiltu no ledus — cel "āzūs", bet pie krāčēm pāri Gaujai uzbera dambi, izveidojot mākslīgo ūdenskritumu, ar kura palīdzību ledu sašķēla mazākos gabalos. Pēc 1922. gada lielajiem plūdiem valmieriešiem īpaši daudz raizū, tāpēc 1926. gadā uzber jaunu dambi, pa vidu atstājot brīvu ceļu plūstiem. Ar laukakmeņiem nostiprina dambi labajā upes krastā. Darbi notiek inženiera Šņores vadībā. Tādā pašā nolūkā 1929. gada vasarā valdība ierīkoja krasta aizsargtačus.

1989. gada rudenī rudenī "Kazu krāču" labajā krastā uz vecā dambja pamatiem iesāka celt jaunu dambi, mazliet pagarinot uz Zaķu salas pusi, Galvenā doma — pasargāt Zaķu saliņu no izskalošanas un paātrināt ūdens plūsmu airēšanas slalomā trasē, kuru sporta vajadzībām šeit ierīkoja 1969. gadā kā ļoti piemērotu vietu šim sporta veidam. Gaujas krāču kreiso krastu nostiprināja un labiekārtoja pēc tam, kad 1986. gadā tur uzcēla airēšanas slalomā bāzi. Gan krasta nostiprināšanai, gan dambja celtniecībā izmantoja laukakmeņus, granti, smiltis, izcirta krūmus, virsū uzbera melnzemi un apzāļuma. Darbi notika trenera L. Bečera vadībā, darbus apmaksāja gan rajona vadība, gan uzņēmumi.

60. — 80. gados Gaujas krasti strauji aizauga, pateicoties lauksaimniecības straujajai ķīmizācijai un neapdomātajai rūpniecības attīstībai Valmierā. Ieauga

krūmos un pārpurvojis iecienītā pludmale kreisajā Gaujas krāču krastā. Par slaveno Gaujas sēri nu atgādina mums Kāpu iela, savas atmiņas par seno dienu Gauju, "Kazu krāčēm", vareniem Gaujas zivju lomiem un plūdiem glabā Tālavas, Straumes un apkārtnē Pārgaujas ielu iedzīvotāji. Daudz varētu mums pastāstīt aizsaulē aizgājušais slavenais sportists, pasaules rekordists soļošāns Alfreds Dūrens, kurš gandrīz visu mūžu nodzīvoja pie Gaujas krāčēm, Kāpu ielā 11.

Daudziem valmieriešiem krāces — iemīlota pastaigā, makšķerēšanas vieta. Bēt kāpēc šo vietu sauc par "Kazu krāčēm", kā viņas radušās? Teikas mums stāsta, ka Gaujas krāces izveidojis pats nelabais. Šis gribējis sagraut baznīcas torni un naktī nesīs akmeni, bet, kad ticis upes vidū — iedziedājis galis un akmens iekritis upē. Tā daudzās naktīs pēc kārtas, kamēr no sava nodoma bijis jāatsakās. Vēl ir nostāsts, ka Gauja šinī vietā bijusi plata un sekla. Cilvēki tad sveduši akmeņus, lai varētu pārdzīt lopus ganīties mežā.

Kazām īpaši patikusī šī vieta un tāpēc viņu vārdā arī krāces nosauktas. Senais latviešis katrai vietai vai pārdzībai deva vārdu, jo uzskatīja sev par līdzīgu visu Dabu. Daba sargājama, kopjama, mīļājama, kad cilvēks ar viņu naidā, tad dzīvo bada dzīvī.

Daudz raizū un daudz prieka valmieriešiem sagādājusī Gauja, bet viņi izlējušies Gaujas krastus par vietu saviem mājokļiem. Gauja bija un paliks skaistākā Valmieras rota — ar saviem zaļajiem mežiem, dzelteno sēri, Stāviem krastiem un mūžam krācošajām "Kazu krāčēm".

Regina Valtenberga

KAUGURU LAUKSAIMNIECĪBAS BIEDRĪBA

Ar Pārgauju cieši saistīta Kauguru lauksaimniecības biedrības darbība. 1898. gada 12. februārī 22. Kauguru pagasta zemnieki ar Mickēnu māju gruntnieku Hermani Enzelīnu priekšgalā nolēma izveidot savu lauksaimniecības biedrību. Tā pašā gada 29. septembrī viņi saņēma Vidzemes ģenerālgubernatora atļauju dibināt Kauguru pagastā, Valmieras apriņķī, Kauguru lauksaimniecības biedrību. Jau no darbības sākuma jaunizveidotā biedrība pulcēja ap sevi kaimiņu pagastu zemniekus un drīz tās darbošanās aptvēra vairākus pagastus, bet kopš 1903. gada ar Vidzemes ģenerālgubernatora atļauju tā savu darbību izvērsa arī Cēsu un Valkas apriņķos. Par biedrības priekšnieku kļuva H. Enzelīns, kurš biedrības garajos pastāvēšanas gados bija reizē biedrības sekretārs un kases, arhīvs, biedrības laikrakstu līdzstrādnieks un redaktors. Lauksaimniecības biedrības veidošanas mērķis bija aizstāvēt latviešu gruntnieku intereses, palīdzēt viņiem saimniekot, izglītēt un apgādājot ar jaunām lauksaimniecības mašīnām un rīkiem, šķirnes lopiem, graudaugu un zālāju sēklām, minerālmēsliem.

Laiks līdz 1904. gadam Kauguru lauksaimniecības biedrībai bija augšupejas un pilnveidošanās laiks, kad katru gadu pieauga biedru skaits, palielinājās finanses un biedri bija aktīvi sapulču apmeklētāji.

Sajos gados kaugurieši iestājās Liepājas Konsuma veikalā, kur bija iespējams lētāk nopirkt m i n e r ā l m ē s l u s, lauksaimniecības rīkus un mašīnas. Tika izveidota Kauguru un Mūrmuizas krājizdevumu sabiedrība un pirmā zaru biedrība — Kauguru un Mūrmuizas kulmašīnu sabiedrība. Sešdesmit biedrības biedri mācījās Vidzemes latviešu zemkopības biedrību komitejas Valmierā sarīkotajos kursos. Kaugurieši sarīkoja Valmierā savu pirmo lauksaimniecības un rūpniecības izstādi, gūstot lielu sabiedrības ievēribu un labu peļņu, neskatoties uz lielo izstādes uzrādājiem izlieto to balvu fondu. Biedrības rīkotās izstādes izvērtās par ilgādu notikumu Valmieras dzīvē. Tā, piemēram, 1912. gadā no 29. jūnija līdz 4. jūlijam izsludināta izstāde ar nodalām — lopi, lauksaimniecība un tās nozāres, rīki un mašīnas, mākslīgie mēsli un spēkbarība, pārtikas vietas, piensaimniecība, darvniecība, zivkopība un tās ražojumi. 1903. gadā nodibināja biedrības preču noliktavu Valmierā, kas atrieģoja saimniecisko darbību, bet H. Enzelīns izdeva paraugumumu "Biedrības laikrakstam "Valmieras Lauksaimnieks", kas palīdzēja izglītēt un informēt lasītājus. 1904. gadā

avīze sāka izkāt regulāri divas reizes mēnesī un ar 6. numuru — zem "Lauksaimnieka" vārda. Ap laikrakstu pulcējās ievērojami tā laika lauksaimniecības darbinieki un

rakstnieki. 1904. gadu biedrība uzskatīja par tādu kā lūzuma gadu, kad, neskatoties uz biedru skaita un saimnieciskās aktivitātes pieaugumu, samazinājās sapulču dalībnieku skaits, guda vēlēšanās tikties un savstarpēji apspriesties. Biedrība vairāk kļuva nepieciešama kā saimnieciskās darbības palīgs, bet kā informācijas centrs kalpoja laikraksts.

1905. gads Kauguru lauksaimniecības biedrības dzīvē zīmīgs ar jauna agronoma — Kārļa Ulmana — pieņemšanu, bet priekšnieks H. Enzelīns latviešu — igauņu deputācijas sastāvā pēterburgā "stādījis priekšā" Krievijas lēkšīti ministram Bulgīnam, pasniežot peticiju ar prasību, lai, pašvaldību kārtojumus kārtojot, uzklaušītu arī latviešu balsis. Tomēr, kopumā nemot, revolūcijas notikumos Kauguru lauksaimniecības biedrība ieņēma visai mērenu pozīciju un ļāvu prātu nomierināšanai sasauca Valmierā labi apmeklētās, bet mērenā garā noturības sapulces. Uzskatā, ka pār Valmieru nenāca šāda ekspedīcijas bargums, tēti pateicoties šim sapulcēm. Revolūcijas notikumi, protams, ietekmēja biedrības darbību — agronomu bija spiests emigrēt, neiznāca laikraksts, bet tās darbības vēriens paplašinājās — tika nodibināti sakari ar citām biedrībām un 1906. gadā nodibināta Rigas Lauksaimniecības Centrālā biedrība. Tās dibināšanas sapulcē sanāca

delegāti no 23 Vidzemes lauksaimniecības biedrībām, arī H. Enzelīns no Kaugurim, kuru ievēlēja par Centrālā biedrības priekšnieku, Kauguru lauksaimniecības biedrība piedalījās Rigas piensaimnieku sabiedrības nodibināšanā, izdeva jaunus iespiedotus darbus — "Baltijas Lauksaimnieks", "Vēstis un Zīpojumi" un "Lauksaimnieku Bibliotēkas" 1. sējumu. Pašā saimnieciskā darbība ļāva noiņēt telpas sapulcēm Valmierā, Velēna namā. Savu namu biedrība spēja uzcelt 1910. gadā. Tas bija kļūju nams ar koka paviljonu dzelzceļa stacijas tuvumā, kura uzcelsšanai biedrība izpirka zemi no Kauguru muizas. Paviljons turpmākajos gados bija tradicionālo izstāžu norises vieta.

Īpašs notikums bija 1908. gads, kad ievērojami bija pieaudzis biedru skaits un radās vajadzība grozīt statūtus. Taču vajadzīgo biedru skaitu sapulcē neizdevās un vajadzēja dibināt it kā jaunu biedrību. To reģistrēja 1908. gada 5. augustā ar nosaukumu Baltijas lauksaimniecības biedrība. Jaunā biedrība pārņēma visus Kauguru lauksaimniecības biedrības biedrus un tās mantu. Šķiet, ka Baltijas (Kauguru) lauksaimniecības biedrības īpašā rūpe bija lopkopības attīstīšana, jo piena lopkopība un cūkkopība varēja būt labu ienākumu avots. Sajā jomā nozīmīgi bija biedrības agronoma K. Ulmana sarīkoti kūrati, sareģistēti un izdotas grāmatas "Ienesīga piensaimniecība" (1907. g.) un "Ienesīga cūkkopība" (1909. g.).

Piena lopkopības uzlabošanai tika izveidotas pirmās divas lopu pārraudzības biedrības. Vēlākajos gados šādas biedrības kļuva par vispārēju parādību Latvijas laukos.

Baltijas lauksaimniecības biedrība pati dibināja un piedalījās dažādu biedrību veidošanā, kas varēja sekmēt saimniecisko augšupeju. Radās savstarpējās palīdzības biedrība "Arājs" (1909. g.), Vidzemes tvaika kulmašīnu īpašnieku biedrība (1909. g.), Valmieras lauksaimnieku Krājizdevu Sabiedrība (1909. g.), Valmieras Lauksaimnieku Ekonomiskā biedrība (1910. g.). Ekonomiskā biedrība izveidoja "tirdzniecības labāki iekārtošanai" Baltijas lauksaimniecības biedrības. Tās veikals atradās BLB namā netālu no dzelzceļa stacijas un tajā varēja nopirkt lauksaimniecības rīkus un mašīnas, kolonijāpreces, kā arī rudzu un baltaizīti, svaigu pienu, sviestu, zāvētu cukgaļu, desas, zivju konservus u.c.

1910. gadā sāka izkāt biedrības laikraksts "Zeme" H. Enzelīna vadībā. Biedriem laikraksts piesūtīja par velti, pārraudzības biedrības biedriem par pusceļiem, citu lauksaimniecības biedrību biedriem par ievērojami samazinātu maksu, un tomēr laikraksts deva peļņu. 1915. gadā, izdošanu pārtraucot, laikrakstam bija pāri par 5 000 lasītāju. "Zemes" izdošanu no 17. burtnīcas vadīja par agronomu atkal pieņemtais K. Ulmanis, kurš bija atgriezies no trimdas. Tikai biedrības priekšnieka drošā iestāšanās par K. Ulmani pasargāja no gubernatora Zveģinceva

draudiem slēgt biedrību, ja Ulmani neatlaidītos.

Grūts posms BLB bija pasaules kara gadi — rekvizīcijas kara vajadzībām izjauca jauna nama būvi, apgrūtināja bija saimnieciskā darbība, jāuzpemas rīpes par beģu novietotānu Valmieras un daļēji Cēsu un Valkas apriņķos. Valmieras Ekonomisko biedrību pārveidoja 1916. gadā par Baltijas Patērtāju biedrību un turpmākajos divos gados tā kļuva par preču apgādātāju un cenu noteicēju vietējā tirgū. Ļoti smagi bija ielietuķa varas abi posmi, kad tika izpostītas preces par apmēram miljonus rubļiem cara laika naudā, bet biedrības darbošanās praktiski kļuva neiespējama. Vācu varas laiks grūts ar divējādu naudas zīmju traucēšanu apgrozībā — tas traucēja saimniecisko darbu. Pēc lielinieku padzišanas BLB atsāka savu darbību ar 50 000 vācu markām, kas bija norakts pagrabā.

Jaunizveidotajā Latvijas valstī Baltijas lauksaimniecības biedrības dzīvē sākas jauns posms, kad sakrita valsts saimnieciskā politika ar biedrības izvirzītajiem mērķiem un uzdevumiem. Darbības metodes 20. - 30. gados mainījās līdz laikam un BLB arī šajā posmā bija nozīmīgs saimnieciskās dzīves centrs, kurā biedru skaits pieaudzis no 262 1919. gadā līdz gandrīz diviem tūkstošiem, bet gada bilance sasniegusi vairākus simtus tūkstošu.

Indra Vilstere

LABĪBAS ELEVATORA CELTNECĪBA

Iebraucot Valmierā, droši vien rādās kāda no valmieriešu īpaši ievērojamā stacijas esošā; laika gaitā jau aprindinājusi ēku — elevatoru, bet tam sogaš jau — 60.

Kā redzams doma par elevatora vajadzību tika Valmierā, varam lasīt laikraksta "Valmierietis" 1930. gada 31. janvāra 24. numurā: "Baltijas lauksaimniecības biedrības Valmierā 1930. g. 28. janvāri noturētā biedru sapulcē valdes priekšsēdētājs iepazīstināja dalībniekus ar labības tirdzniecības jautājumiem Valmierā un tās apkārtnē, kas šie tirdzniecības tirdzniecības lauksaimniecībai bija pavisam neizdevīgi, un lūdz atspirdzināt valdes ierosināto jautājumu par elevatora vajadzību. Apspirdzinot ierosināto jautājumu un ievērojot Valmieras apkārtnes zemkopību neapmierinātības vajadzības tirdzniecībā norādītajā apstākļos labuma un cont pacelšanās, Baltijas lauksaimniecību biedrības pilna biedru sapulcē vienbalsīgi nolēma: atzīt, ka labības tirdzniecības

stāvokļa nokārtošanai nepieciešama elevatora celšana Valmierā un lūgt Zemkopības ministra kungu gādāt par elevatora celšanu Valmierā ar valsts līdzekļiem, iznomājot šo elevatoru Baltijas lauksaimniecības biedrībai, kā stiprāku lauksaimniecību organizāciju, kas apvienoja uz 1930. g. 1. janvāri 1872 biedrus. Elevatora ierīkošana paceltu zemnieku sabiedrisko domu un izprātini draudzības veicināšanā, izkopšanā un izvērtēšanā, kā arī nodrošinātu zemniekiem pienācīgu darba atmaksu". Tā Valsts labības sabiedrības jeb "elevatora celtniecību finansēja Zemkopības ministrija, to nolemjot celt netālu no Valmieras dzelzceļa galvenās stacijas, praktiski tai blakus. Jau celtniecības objekta izvelei vieta apbīcināja, ka Valmierā kļūst par Ziemeļlatvijas saimniecisko centru labības tirdzniecībā. Zemkopības ministrija būtu iespējama ieguldīt līdzekļus un regulēt vietējo labības tirgu, jo, uzojot sazarotu tīklu visā valstī,

raštos iespēja viegli izbeigt ārzonju labības ieviešanu; ar vietējās labības iepirkšanu un cenu noteikšanu bija iespējams uzturēt maizes cenas noteiktā līmenī. Rudzu ieviešana no ārzemēm izbeidzās 1931. gadā, kviešu — 1932. gadā. Līdz ar labības tirdzniecību kārtošanu Zemkopības ministrija rūpējās arī par to, lai šo labību vārstu labi uzglabāt un lai lauksaimniekiem būtu iespējams nodot tīrāku labību, līdz ar to saņemot augstākas cenas, un arī sagatavot labu sēklu. Līdz 1939. gadam elevatorus un noliktavas ierīkoja Rīgā, Valkā, Vīrsos, Jelgavā, Bauskā, Grīvā, Līvānā, Ventspī, Skrundā, Daugavpilī, Rēzeknē. Pārdivotā ekonomiskā krīze 20- to gadu beigās, 30- to gadu sākumā lika valstij nopietni pārdomāt un meklēt jaunus novatoriskus ceļus lauksaimniecībā. Valsts lauksaimniecības politika orientējās uz kopdarbības ideju ar zemniekiem.

Tomēr tikai pēc pusotra gada sākās celtniecības darbi. Jaunā labības elevatora būvi Valmierā nosolīja būvuzņēmējs Hartmanis no Rīgas, Laboratorijas ielas 3. Kā raksta "Valmierietis" 1931. gada 19. jūnijā: "Priekšdarbi tiek jau veikti un pēc Jāpim darbi sāksies pilnā gaitā. Daudzi strādnieki tie atradīs darbu un maizi". Pārļappot to gadu "Valmierieša" lappuses, var redzēt, ka arī tolak par dažādiem "stākļiem" un "nīkiem" "Karlovkas" iedzīvotājiem ir uzrakstīti "sakarņāšanās" ar likuma sargiem. 1931. gada 25. septembra "Valmierietis" pīlētās iedzīvotāji varēja lasīt: "Jauncelamā elevatora darba vadītājs ziņojis policijai, ka no elevatora būvas sistemātiski naktis tiek sagti dāļi. Starp citiem strādniekiem pie minētās būvas strādājis Sihmanis Anohins no Marijas ielas 3 ar savu civilievu Narutēviču. Policija pie viņiem izdarījusi kratīšanu un atrādus veselu noliktavu tagtu deju, no kurām daļa bijusi sagatavota kurināšanai. Parasti līdz šim Anohins pie tiesas gaida stāvējis tikai daudz svarīgākās lietās, bet

tagad tas būs jādara par "niekiem" — tā ar ironiju rakstā "Vecmeistars" krāmējās ar niekiem". Ar to vēl "rūbami" elevatora celtniecībā nebeidzās. Ko "var" un "spēj" Rīgas zēni, varam lasīt nedēļu vēlāk, 2. oktobra "Valmierietis": "Par pretošanās policijai nogādātā jauncelamā elevatora strādnieki rīdnieki Jānis Luste un Alfrēds Rubenis — tā pavairāk iebaudījusi "grādu spēku" un sākusī pīlētā trokšpot. Dežurējošais policijas kārtbnieks aizrādījis netrokšpot, bet, tā kā aizrādījumam nav bijis vajadzīga iespāda, tad vedis uz policijas iecirkni. Ceļā aizturētais līdz ar saviem paziņiem uzbrūkusi policijas kārtbniekam, lai atbrīvotos. Tikai ar izsauktiem palīgspekāiem izdevies dauzpoas savaldīt un nogādāt iecirkni. Luste ar Rubeni par pretošanās policijai nodoti izmeklēšanas tiesnesim". Taču šie starpgādījumi nevērēja aizkavēt celtniecību un tūvojošos spēru svētkus pēc desmit mēnesim vai, kā 1932. gada 9. septembra

"Valmierietis" to atspoguļo saviem lasītājiem. "Valmieras labības elevatora izbūvē darbi tūvojās beidzām. Pašlaik uzstāda visas vajadzīgās mašīnas. Trešdiem, 7. septembrī Zemkopības ministrijas inženieris Lazdiņš ar aprīķļa valdes locekļiem apskatīja atvēstās mašīnas. Uzņēmēji apņemas mašīnu uzstādīšanas darbus pabeigt ap 28. septembrī". Tāds ir neliels ieskaits "Kārlieņas" vēsturē. Elevatora deva ne mazu lomu Valmieras saimnieciskajā dzīvē. Ne tikai Valmierā, bet arī visā Latvijā pirms otrā pasaules kara labības ražošanā bija nostādīta uz drošiem pamatiem un tas lika panākt pateicības labi pārdomātai, plānveidīgai, lauksaimniecībā labvēlīgai agrāru politikai.

Ingrīda Zīriņa

KĀRLIENAS PUIKA — LATVIEŠU PŪCESSPIEGĒLIS

Itin garajā Kārlieņas puikā piefēdā pirmo vietu gan hronoloģiski, gan populāritātes ziņā mums jāierāda Latviešu Pūcesspiegēlis — Kārlis Konrāds (1889 — 1972), tautā sauktam Šana, kurš dēkām asprātīgā atmiņu grāmatā "Latviešu Pūcesspiegēlis" (3 sēj., 1964—1969 Stokholma, Nīklāva Strunke apvāks) attēlojis Jānis Kārkliņa.

"Šana, šana, visur šana, kur gan šanas nav?", divdesmitajos un trīsdesmitajos gados dziedāja valmierieši. "Šanu" pazina liels un maza, viņa vārdu un ērmīgo titulu — Grāfo Mikēlijs Amālijas dēls Vanags, Šanas valsts virsraitis — visā Latvijā iznesa un daudzinaja. Firmu reklāmas, kalendāri un laikraksti savu lasītāju puiku vairājo un populārti cēla ar Šanas piedzīvojumu aprakstiem. Valmierā un Šana toreiz bija nešķīramas lietas. Daudzās piedzīvojumi folklorizējušies, tautas fantāzijai mījoties ar patiesību. Sniedzam mūsu lasītājiem dažus šādus notikumus. Gribat — ticiet, gribat — neticiet!

Pīlidos cietuāis
Draugu pulkā stacijas bufetē Šana nonacis labā "stimmungā", uzskāpis uz galda un sacis dziedāt. Kad

dzelzceļa policists virsraitim aizrādījis, Šana viņu nosaucis par čabatu, ko policists tulkojis kā amata personas aizskaršanu un turpat uz vietas sastādījis administratīvo protokolu. Šana attēloties sodu maksēt un lieta nonākusi tiesā. Tiesā virsraitis skaidrojis, ka čabata nav is lamuvārde, bet gan Šanas valsts (biedrības) sprindās sevišķs pagodinājums, kas ir rakstīts pat biedrības "ruļos". Tiesa, pamot palīgā Šanas novadniece valodniece Jāņa Endzelīna "Latviešu valodas vārdnīcu", konstatējusi, ka par čabatu sauc zābaku, ko var valkāt gan labajā, gan kreisajā kājā, un ka "zābaks" var gan būt apvairojums, sevišķi vēl amata personai. Vainīgajam par amata personas apvainošanu piespriests naudas sods 25 latu apmērā ar tiesībām pārsūdzēt augstākā instancē. Nu Šana griezies ar lūgumu tiesī pie valsts prezidenta un lūdzis sodu atzīt, jo viņš, lūk, esot "slapjā gada" (1926) pīlidos cietuāis un kā tādām viņam pienākoties atvieglinājumi. Sevišķa komisija lietu pārbaudījusi un konstatējusi, ka Valmieras pilsonim Kārlim Konrādam piederošs, no mirušā tēva mantots, jaunbūves pamats Gauja pava-sara pīlidos izskalojusi, nodarot materiālus zaudējumus. Pamatoties uz komisijas

slēdzienu, pīlidos cietuājam naudas sods atlaists. Viens par visiem Trīsdesmito gadu sākumā gadījies, ka uz kādu sarkojumu Valkā ar sevišķu vilcienā caur Valmieru brucis pats prezidents ar savu svīti par ko jau savlaicīgi bijušas informētas visas pīlētās sabiedriskās organizācijas. Noteiktajā laikā, jau labu brīdi pirms vilciena pienākšanas, ar zālumiem rotātās stacijas ēkas priekšā uz perona pulcējušās delegācijas ar ziedu kļējiem un izvietojušies ugunsdzēsēju un skolu orķestri. Satraukums! Vilciens nāk un prezidenta vagonis apstājas tieši pērona vidū. Sveicējū pīlīs sarosās, minstinās — kam pirmajam sveikt prezidentu? Tai brīdi no stacijas laukuma puses uz perona izbrazuc spoži labās līme uzins un nostājas tieši pē wagonu, kura durvis parādās prezidents. No limuzīna izkāpj grāfs Mikēlijs Amālijas dēls Vanags pilnā formā ar regālijām un baltu asteres ziedu pogcaurumu, nopem cilindru un teic runu. Runā minūt, divas, trīs... orķestris spēlē tušu! Vilciens nosvilpi pirmo reizi, nosvilpi otrreiz, grāfs runā, bet pēc tresīs svilpiena pasniedz prezidentam baltu rožu kļēpi. Vilciens aiziet, bet grāfs veikli imetas limuzīnā un aizbrauc, atstādams daudzus neveiksmīgos apsevētības apjukumu un sašutuma pilnām sejmā.

Novada aizsargiem bijusi kāda liela sanākme vai svētki, kuros ielēgta augstākā vadība no Rīgas un visu apriķu pārstāvi. Pirms Rīgas — Valkas vilciena pienākšanas Šanas valsts virsraitis dzelzceļa stacijā "nopircis" visus Valmieras ormaņus, parastās braukšanas maksas vietā samaksādam divkārtīgi, bet ar noteikumu, ka nevienam braukt gribatājam nedrīkst uzpemt. Kad vilciens nostājes pie perona un abraucēju rinda steigusies izvēlēties labākos un skaistākos pajūkus, virsraitis iesēdies lepnākajā no tiem un devis pavēli pārņēmt sekot. Visā garā ormaņu rinda aizbraukusi, atējot pārsteigtos viesus kājnīkus.

Pēc tautā noklausītiem nostāsiem pierakstījis Leimons Liepnieks.

Šanas valsts virsraitis grāfs Mikēlijs Amālijas dēls Vanags vairāk vai mazāk veiksmīgi piedalījies Valmieras pīlētās Domes vēlēšanās ar savas "partijas" sarakstu Nr. 7 un sevi kā vienīgo kandidātu. 1928. gada 15. aprīlī laikraksts "Latvis" publicē "Šanas" listu" vēlēšanu uzskaitumu Valmieras pīlētās Domes vēlēšanām: "Visi ar skaidru prātu un žingulīgi galvā balsu par "Šanas" listi. Es solu visu, bet nedodu neko! Kas par mani kā klājas nebalsois un savu balsi citai listei dos, tas pats spoguļi pēc tam lai skatās un no kauna kratās. Iekš tā vārda "Šana" jums būs tā uzvarēšanai!

"ŠANAS" GRUPAS PLATFORMA VALMIERAS PĪLĒTAS DOMES VĒLĒŠANĀS:
1. Par visādu lustīgu dzīvošanu un padarīšanu.
2. Par labu ēšanu un krietnu imēšanu.
3. Par garu bārdu un īsu brunču nēsāšanu.
4. Par pūsiem jaunu meitu mīlēšanu un obligatorisku neprecēšanu.

5. Par trūcīgu dzērāju pabalstīšanu un brīvkņiepu" ierīkošanu.
6. Par parādu taisīšanu un viņu nemaksāšanu.
7. Par dažu partijas ezeju apmācīšanu spēšanā.
Piezīme: To āzi, ar kuru cītkārt mēdzu uz vēlēšanām braukt,
Neviens prātīgs cilvēks vairs nevar par dzīvu saukt, jo ar viņu braucot es izkritu vienreiz cauri,
Viņa kauļi un rāgi sen karājas Valmieras muzejā tam par godu,
Bet, kad nu tā lieta vairs neiet tā,
Tad šoreiz braukā uz vēlēšanām citādi kā.
Taču kā, to šoreiz neteikšu jums,
Tas pagaidām paliek mans noslēpums!

Grāfs Mikēlijs Amālijas dēls Vanags, "Šanas" virsraitis, "Es nāku "Šanai" par godu un ezeļom par sodu. Izdevusi galvenā "Šanas" valde un nodājas no Pīltenes līdz Pekīnai.

* kņiepe — dzertuve

PĀRGAUJĀ —

mazu ieliņu labirintos, atrodam namus, pie kuriem pieveik tur agrāk dzīvojušo mākslinieku gara lielum, viņu personības aura. Tad vēl sakarības nevērēja runāt, bija tikai nojausmas.

Teodors Uders, Aleksandrs Petrovs, nesens aizgājis Rūdofis Pētersons — Visvairāk domu un ieceru, katrs savā laikā, viņi visi atstāja agrākajā podnieka Lūsā (tagadējā Stācijas iela 8). Tur pēc atgriešanās no Jaltas kādu laiku dzīvoja T. Uders, A. Petrovs. No otrā stāva bēniņu izbāves pavērsis plaša panorāma uz Gaujas ievu — rīeta saules apspīdēti māju jumti ziemas saulmā, dūnu vērpētes — Lemats A. Petrova gleznā "Skats caur darbinieku logu". Tur cīmojies arī Jānis Rānis. Bet 1939. gadā šo māju nopērk ainavists Rūdofis Pētersons, profesora Vilhelma Pūriņa un Jāņa Tīlberga audzēknis.

"Nav mājas!" — šādu zīmīti bieži varēja atrast uz T. Udera darbiniecu durvīm Pārgaujā, Rooka māja, divas dzīves beidzamājam posmā. Mākslinieks sargāja savu pasauli un durvis atvēra tikai uz norunātiem klausījējiem. "... Vēl tagad skaidri redzu šo dižo varena auguma viru ar tumšu bārdu un ieserti gleznamu degunu virs tās, kupliem matiem un sāniski vērojot, ass skatu. Zem tumšās hēlās pīdājis liels pušķis — melnas lentas meģlojums, Valmierā neparastās bikses — samērā spilgtas un lielām rātin, padušu mākslinieka liels kaltenora saulesarģis un liela boze — spēķis rokā. Un kur tad vēl liels, melnā plātumā" — tā T. Uderu savā eseju krājuma "Svētās birzes" atceras Nīklāvas Strunke (Krājums izdots 1964. g. Stokholmā).

Gleznotājam R. Pētersonom bija studija "Pagals T. Udera ielā" (1960. g.), kur simboliskā nozīmē divu gaļu strīdā bija izteikta cipa par savu "es"...

Māja Zvaigzņu ielā pie karikatūrista Viļa Zaka satikās citas paundzes pārstāvi, taču viņi visi ir saistīti savā starpā ar rodošās auras turpinājumu, ar mūžam meklējotās patiesības un skaistuma alkām. Vai Pārgauju par savu dzīves vietu romantikas dēļ būtu skaidrīki visvairāk izvēlējusies mākslinieki? Varētu skatīt, bet šeit minētie nav visi, kuri ieceru un soppu vieta bija un ir Pārgauja. Varbūt tur ir kāda īpaši aprarota vide, tikai zemāpiņas slēptākās strāvījums sajūtam? Spērojot Gauju, padomāsim par savādajiem, varbūt dažu skatījumiem īpatnījiem, nesaprostājiem māksliniekiem var labvēlību un sapratni.

Gunta Eidiņa